

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 33 (2015)

Αξιολόγηση

Ούλριχ Μπεκ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση;, μτφρ. Γιώργος παυλόπουλος, προλεγόμενα Νίκος Κοτζιάς, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999, 311 σελ.

Νίκος Δεμερτζής

doi: [10.12681/sas.10270](https://doi.org/10.12681/sas.10270)

Copyright © 2016, Νίκος Δεμερτζής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δεμερτζής Ν. (2016). Ούλριχ Μπεκ, Τι είναι παγκοσμιοποίηση;, μτφρ. Γιώργος παυλόπουλος, προλεγόμενα Νίκος Κοτζιάς, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999, 311 σελ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 33, 213–216. <https://doi.org/10.12681/sas.10270>

Ούλριχ Μπεκ, *Τι είναι παγκοσμιοποίηση;*, μτφρ. Γιώργος Παυλόπουλος, προλεγόμενα Νίκος Κοτζιάς, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999, 311 σελ.¹

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ η παγκοσμιοποίηση ως έννοια αποδεικνύεται εξαιρετικά περίπλοκη και διφορούμενη. Ορισμένοι την απορρίπτουν συλλήβδην ως εξάρτημα του ιδεολογικού οπλοστασίου του διεθνούς κεφαλαίου, ενώ άλλοι την καλωσορίζουν ως έννοια-κλειδί για την κατανόηση της ανθρώπινης κατάστασης στην περίοδο της ύστερης νεωτερικότητας. Παρόλο που η παγκοσμιοποίηση δεν είναι ένα καινούργιο φαινόμενο —απεναντίας συναντάμε με την ίδια την νεωτερικότητα—, το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων για αυτή είναι πρωτοφανές, αφού σε ελάχιστο χρονικό διάστημα έχει παραχθεί ένας απίθανος όγκος ανα-

λύσεων και θεωρητικών προσεγγίσεων.

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που αντιλαμβάνονται την παγκοσμιοποίηση ως μια κατ' εξοχήν οικονομική διαδικασία διεθνοποίησης του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Άλλοι πάλι τονίζουν την επικοινωνιακή και πολιτισμική διάστασή της, υπογραμμίζοντας τις επερχόμενες αλλαγές στη συγκρότηση των συλλογικών ταυτοτήτων και στα περιεχόμενα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Είναι λοιπόν ιδιαιτέρως επισφαλής η πρόταξη ενός και μοναδικού ορισμού της παγκοσμιοποίησης, ακριβώς διότι πρόκειται για ένα ολικό κοινωνικό φαινόμενο συστηματικής διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης, όπου κάτι το οποίο συμβαίνει εδώ και τώρα να επηρεάζει κάποιους άλλους σε διαφορετικό χωρο-χρονικό πλαίσιο. Το βέβαιον είναι ότι η παγκοσμιοποίηση συμβαίνει σε διαφορετικά επίπεδα (οικονομικό, πολιτικό, πολιτισμικό), εκδηλώνεται με μεταβαλλόμενους ρυθμούς από χώρα σε χώρα και από περιοχή σε περιοχή και τέλος επι-

1. Πρώτη δημοσίευση στη 'Βιβλιοθήκη' της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*, 2 Ιουλίου 1999.

δρά με διαφορετικό τρόπο στις επιμέρους κοινωνικές ομάδες και τάξεις.

Η παγκοσμιοποίηση αναδεικνύει μια νέα, περίπλοκη γεωγραφία της εξουσίας, στην οποία παλαιότεροι τρόποι κυριαρχίας υπερπροσδιορίζονται από πλέον σύγχρονες διαδικασίες κατεξουσιασέως σε τοπική, περιφερειακή, διαπεριφερειακή, εθνική και διεθνή κλίμακα. Ταυτοχρόνως το τοπικό, το περιφερειακό, το εθνικό και το διεθνές σχετικοποιούνται, τα μεταξύ τους όρια καθίστανται όλο και πιο πορώδη. Αυτό δεν είναι απόρροια μιας μονοσήμαντης επιβολής του πλανητικού στο τοπικό, αλλά προϊόν της ενδοσυσχέτισής τους. Με άλλα λόγια στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης το πλανητικό δεν υπέρκειται του τοπικού, είναι η ίδια η διαπλοκή πλανητικού και τοπικού.

Αυτό επιφέρει σοβαρές συνέπειες σε θεωρητικό και κανονιστικό επίπεδο, ορισμένες από τις οποίες επιχειρεί ο Μπεκ να αναλύσει στο βιβλίο του. Εδώ θα σταθούμε σε δύο: α) Η κοινωνική ανάλυση θα πρέπει να υπερβεί τον 'μεθοδολογικό εθνικισμό', να πάψει δηλαδή να ταυτίζει υπόρρητα την κοινωνία με το εθνικό κράτος — δύο μεγέθη που στην 'πρώτη', κατά Μπεκ, νεωτερικότητα ήταν ισοδιάστατα. Το γεγονός όμως ότι η 'δεύτερη νεω-

τερικότητα' ορίζεται μεταξύ άλλων από τον αναντίστροπτο χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης και τη συνειδητοποίησή του από τον μέσο άνθρωπο παντού στον κόσμο πλέον δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να οδηγηθούμε σε μια 'παγκόσμια κοινωνιολογία'. Αυτό θα συσκότιζε τις διαφορές και τις ιδιογένειες των κοινωνικών φαινομένων. Απεναντίας νομίζω ότι θα πρέπει να οικοδομήσουμε μια κοινωνιολογία της παγκοσμιοποίησης, εφόσον η αναδυόμενη παγκόσμια κοινωνία συνιστά μια 'πολυμορφία χωρίς ενότητα'.

β) Είναι όμως αυτή ακριβώς η πολυμορφία που εγείρει ερωτήματα κανονιστικού τύπου σχετικά με το περιεχόμενο της ανθρώπινης επικοινωνίας σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον παγκοσμιοποίησης. Αν δεν υπάρχουν πλέον χωριστοί κόσμοι, πώς μπορούν αυτοί να συνυπάρξουν χωρίς ο ένας να επιβληθεί στον άλλο, μη αφομοιούμενοι παράλληλα σε μια πλανητική ομοιομορφία; Πρόκειται για ένα από τα πλέον κρίσιμα ερωτήματα της εποχής μας, για την απάντηση του οποίου ο Μπεκ αφιερώνει μερικές από τις καλύτερες σελίδες του βιβλίου του (178-192), οριοθετώντας μεταξύ ενός 'απολυτοποιημένου σχετικισμού' και μιας 'απολυτοποιημένης καθολικότητας'. Ως λύση προτείνει μια 'σχετικιστική καθολικότητα', η οποία κατά τη γνώμη

του επιτρέπει την ύπαρξη κοινών κριτηρίων αξιολόγησης, ταυτόχρονα με την αυτοκριτική και ανοικτή στον άλλον στάση όλων προς όλους: 'σχετικιστική καθολικότητα σημαίνει: πρέπει ο καθένας να εκθέσει τα δικά του ιερά και όσια στη δημόσια κριτική και σύγκριση. Πρέπει ο καθένας να μεταθέσει το αμάρτημα του πολυθεισμού στα πλαίσια της καθολικότητας και μάλιστα μέσα στον ίδιο του τον εαυτό'.

Ασφαλώς αυτό δεν γίνεται παρά μόνο στην πράξη, είναι μια δοκιμασία η αίσια έκβαση της οποίας δεν είναι εγγυημένη. Ο Μπεκ προσπαθεί να κινηθεί πέρα από τα ευχολόγια και θέτει επί τάπητος το εναλλακτικό μοντέλο του 'διεθνικού κράτους' ως ενός είδους μετα-εθνικού κράτους, πέρα από εδαφικούς προσδιορισμούς, το οποίο αντλεί τη νομιμοποίησή του από μια συνείδηση κοσμοπολιτικής αλληλεγγύης στις επιμέρους κοινωνίες πολιτών. Το 'διεθνικό κράτος' του Μπεκ έχει 'παγκοσμιοποιητικό' χαρακτήρα και συνιστά μιαν απάντηση στις αξιώσεις της πολυκεντρικής παγκόσμιας πολιτικής σκηνής. Μιαν απάντηση όμως επέκεινα του τρόμου 'που προκαλεί η ιδέα ενός ηγεμονικού παγκόσμιου κράτους'.

Τίθενται λοιπόν νέοι όροι πολιτικοποίησης και εκ νέου επινόησης του πολιτικού στο πλαί-

σιο της πλανητικής εποχής με χειραφετική κατεύθυνση. Θα μπορούσε φυσικά να πει κανείς ότι όλα αυτά είναι φανταστικά εναλλακτικά μοντέλα. Ίσως να είναι κι έτσι. Πάντως ο Μπεκ εγγαίως ξεκαθαρίζει ότι το κανονιστικό θεμέλιο του διεθνικού κράτους, η σχετικιστική καθολικότητα, 'δεν προσφέρει κανένα πληρεξούσιο με βάση το οποίο να γίνονται επεμβάσεις, με στόχο π.χ. την προστασία των μειονοτήτων από τις διώξεις που υφίστανται'. Η σημασία της πρότασης αυτής είναι προφανής και συνιστά μιαν απάντηση σε όλους όσους παρασύρθηκαν από την πανουργία της ιστορίας και είδαν τους ΝΑΤΟικούς βομβαρδισμούς ως μέτρο αποκατάστασης της αδικίας εις βάρος των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου.

Στο βιβλίο του ο Μπεκ αναφέρεται και σε άλλα ζητήματα σχετικά με την παγκοσμιοποίηση. Σε 250 σελίδες προσπαθεί να καταπιαστεί με ολόκληρο σχεδόν το φάσμα της σχετικής προβληματικής. Αυτό προσδίδει στο κείμενό του μιαν εικόνα προχειρότητας που επιτείνεται από ορισμένες άστοχες μεταφραστικές επιλογές (π.χ. ρίσκο, θεωρία κοιντέινερ, κοινωνία πληροφορικής, θεωρία μέτριας εμβέλειας, εντοπισμός κ.λπ.). Το βιβλίο όμως του Μπεκ δεν πρέπει να ιδωθεί ως απόπειρα θεωρητικής ολοκλή-

ρωσης του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης. Και μόνο μια ματιά στον εξαιρετικά περιορισμένο βιβλιογραφικό κατάλογο αρκεί για να το καταλάβουμε. Το κείμενό του είναι μάλλον μια πολιτικο-θεωρητική παρέμβαση

σε μια διαμάχη που θα ενταθεί κατακόρυφα με το πέρασμα στον 21ο αιώνα. Από την άποψη αυτή αξίζει να διαβασθεί.

Νίκος Δεμερτζής

Ulrich Beck & Ulf Erdmann Ziegler (με φωτογραφίες του Timm Rautert), *Μια ζωή δική μας. Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, μτφρ.-επιμ. Λένα Σακαλή, Νήσος, Αθήνα 2000, 151 σελ.¹

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΣ Ulrich Beck είναι ένας από τους οξυδερκέστερους θεωρητικούς των διακινδυνεύσεων [risks] και ένας από τους πρώτους μελετητές του φαινομένου της εξατομίκευσης [individualization], όπως αυτό αναδεικνύεται στις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας. Οι πρώτες του αναφορές σχετικά με το φαινόμενο της εξατομίκευσης ανευρίσκονται στο πολυδιαβασμένο βιβλίο του για την Risikogesellschaft (*Κοινωνία της Διακινδύνευσης*), που πρωτοεκδόθηκε στα γερμανικά το 1986 (edition Suhrkamp), μεταφράστηκε και κυκλο-

φόρησε στα αγγλικά το 1992 (Sage Publications) και μέχρι σήμερα γνωρίζοντας πολλές επανεκδόσεις θεωρείται μια σημαντική και ριζοσπαστική ανάλυση-κριτική για το παρόν και το μέλλον της νεωτερικότητας. Η πληρέστερη ωστόσο ανάλυση περί της εξατομίκευσης στο έργο του γερμανού κοινωνιολόγου εντοπίζεται στο βιβλίο του με τίτλο *Η επινόηση του πολιτικού. Για μια θεωρία του ανακλαστικού εκσυγχρονισμού* (edition Suhrkamp 1993, Νέα Σύνορα-A.A. Λιβάνη 1996), καθώς και σε εκείνο που επιμελήθηκε από κοινού με την Elisabeth Beck-Gernsheim και φέρει τον τίτλο *Ελευθερίες με ρίσκο. Εξατομίκευση στις Σύγχρονες Κοινωνίες* (edition Suhrkamp 1994). Έκτοτε ο επιστημονικός διάλογος για το φαινόμενο της εξατομίκευσης σε συνθήκες παγκόσμιας κλίμακας κοινωνικο-οικονομικής και οικολογικής διακινδύνευσης έχει διευρυνθεί. Σε αυτόν μεταξύ άλλων λαμβάνει συ-

1. Πρώτη δημοσίευση στο *Επιστήμη και Κοινωνία*, 4 (2000).